

УДК: 341.24:349.6

Biblid 1451-3188, 25 (2026)

Год XXV, бр. 94-95, стр. 259–278

Изворни научни рад

Рад примљен 05. 05. 2026. године

Рад одобрен 08. 06. 2026. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iire_ez.2026.25.94_95.13

CC BY-SA 4.0

НАЧЕЛО NO HARM RULE – ТЕХНИКА ИЗМЕЂУ ЗАШТИТЕ СУВЕРЕНИТЕТА ДРЖАВЕ И МЕЂУНАРОДНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Александра КАСТРАТОВИЋ, Михајло ВУЧИЋ*

Анстракт: Деградација животне средине представља један од најсложенијих изазова који се данас поставља пред међународну заједницу. Срж проблема лежи у тензији између интереса држава да врше суверена права и интереса заштите животне средине. Начело *no harm rule* – у међународном еколошком праву функционише као техника за решавање ових сложених проблема, кроз разматрање и уравнотежавање датих интереса. Обавеза ненаношења штете, као неизоставни елемент овог начела, представља оперативни механизам којим се успостављају стандарди понашања које су држава дужне да поштују. Импликација овог приступа је да фокус није на заштити самог еколошког интегритета, већ на прагу штете и дужне пажње – стандарда који генерално нису довољно

* Институт за међународну политику и привреду, Београд. Е-mail: aleksandra.kastratovic@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-1119-2708>; Е-mail: mihajlo@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0064-4987>

Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2026. године“, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2026. године (евиденциони број: 451-03-33/2026-03/200041).

правно прецизирани. Ипак, хитност потребе за заштитом животне средине од деградације рефлектује битан тренд давања већег и привилегованијег значаја заштити еколошких вредности у односу на државно-центричне интересе.

Кључне речи: Начело *no harm rule*, државни суверенитет, заштита животне средине

1) УВОД

Начело *no harm rule* – које подразумева дужност ненаношења штете или превенције – има чврсту укорененост у обичајном међународном праву. Такође, начело представља и једно од основних начела у међународном праву заштите животне средине. Стога је и идеја да је ово начело превасходно развијено у циљу заштите различитих аспеката животне средине фундаментална теоретска претпоставка. Сагледано из другог угла, као одраз старе парадигме, начело би се могло тумачити и на начин који сугерише да заштита интереса државног суверенитета ужива одређени степен првенства. Због потенцијалних сукоба између супротстављених интереса, који могу искључити позитивне ефекте било по заштиту животне средине или заштиту државног суверенитета у одређеним случајевима, тест уравнотежавања различитих чинилаца, који примена начела *no harm rule* и захтева, одређује функционалност овог начела у међународном праву.

Савремени еколошки проблеми глобалног карактера, који доводе у питање опстанак човечанства и планете, придају овом начелу велики значај. Међутим, између савремених тежњи ка очувању и заштити животне средине, као заједничког интереса, и реалности међународних односа постоји раскорак, јер државе често нису спремне да прихвате ограничења у погледу својих индивидуалних интереса, односно своје суверености. Мада у себи обухвата низ међународних обавеза које се односе на заштиту животне средине и које чине једну чврсто повезану целину, није јасно шта су државе тачно дужне да ураде да би испуниле своје међународне обавезе које чине начело *no harm rule*. Крајњи резултат тога јесте да еколошка заштита може остати потчињена интересима заштите државног суверенитета. С друге стране, ако би заједнички интерес заштите еколошких вредности имао привилегован значај, остварили би се позитивни ефекти заштите животне средине на глобалном нивоу, али би се и могло отворити питање могућности еколошке интервенције.

Стога, како би послужила као основ за унапређење заштите животне средине, ова анализа је усмерена на начело *no harm rule* као технику која тежи да помири наведене алтернативне интересе. Аутори испитују динамику односа између овог начела и државног суверенитета, из аспекта померања тежишта заштите кроз ограничење суверености. У том контексту, износе се дилеме о обавези ненаношења штете када је у питању животна средина и идентификују се међународне обавезе за државе које се базирају на том начелу. Аутори разматрају питања која се тичу прага штете и обавезе дужне пажње, те њиховог утицаја у ограничавању домаћа обавезе ненаношења штете. Даље, телеолошким приступом, анализира се начело *no harm rule* као функционални механизам међународног права. При томе, посебан фокус је на оцени пожељности давања првенства заштити еколошких вредности, те аутори указују на потребу за алтернативним моделом који би условио вршење државне суверености наметањем опште позитивне обавезе заштите заједничке вредности и интереса животне средине. На крају, аутори разматрају шире импликације заштите животне средине као заједничког интереса свих, укључујући и питање граница легитимног мешања једне државе у сувереност друге у циљу очувања животне средине. Коначно, домет начела *no harm rule* и последице међународних еколошких обавеза по сувереност државе сагледани су у контексту значаја за Републику Србију.

2) ОДНОС НАЧЕЛА NO HARM RULE И ДРЖАВНОГ СУВЕРЕНИТЕТА – ПОМЕРАЊЕ ТЕЖИШТА ЗАШТИТЕ КРОЗ ОГРАНИЧЕЊЕ СУВЕРЕНОСТИ

Да ли је основ слободног располагања природним богатствима и даље у државној суверености или из суверености државе над сопственим богатствима извиру међународне обавезе којима се штити животна средина? Као субјект међународног права, држава одржава контролу на целој територији и обезбеђује функционисање правног поретка и испуњење међународних обавеза. Према томе, државе као носиоци суверенитета на својој територији, по природи ствари, имају право да располажу својим природним богатствима.

Традиционално гледано, располагање природним богатствима има чврсто утемељење у државној суверености. У време када је формирана теорија апсолутног суверенитета, суверена власт државе над сопственом територијом тумачила се на начин којим се у потпуности занемарује питање негативних последица које могу да настану по територију и

остваривање интереса других држава. Према овој теорији, као израз суверености, држава има искључиво право и неограничену слободу да располаже својим природним богатствима, односно слободу да предузима активности на својој територији које евентуално наносе штету другим државама, што отвара могућност да и сама буде погођена штетним последицама активности других. Суштина је, дакле, да један партикуларни територијални интерес са упориштем у државној суверености има превагу над свим осталим интересима других држава и интересима очувања саме животне средине, јер теорија дозвољава држави потпуну слободу деловања на сопственој територији. Међутим, проблем ове теорије јесте што је практично непримењива у апсолутном смислу и неспојива са начелом правичног и разумног коришћења које је одлучујући чинилац у вредновању дозвољеног коришћења природних богатстава.

Временом, схватање суверености наилази на модификације.¹ Отуда обавеза да делатности на државној територији не смеју бити у супротности с правима других држава, коју одликује еколошка димензија, долази до изражаја већ у случају *Trail Smelter*.² У случају испарења топионице која се налазила на територији Канаде, арбитражни трибунал је утврдио да државе немају право да користе или дозволе коришћење своје територије тако да испарењима узрокују штету територији друге државе или имовини или људима који се на њој налазе, ако су у питању значајне последице и ако је штета установљена јасним и уверљивим доказима.³ На тај начин је из суверености настало начело ненаношења штете – *no harm rule*, које илуструје суверену једнакост држава и које уједно ограничава државни суверенитет у практичном смислу.⁴ Ипак, одлука арбитражног трибунала донекле остаје под утицајем теорије апсолутног суверенитета, јер су у

¹ Сувереност је, у ствари, у међународном простору свакако ограничена постојањем различитих правних режима територије који су изузети од вршења суверене власти држава. Та ограничења произлазе из интереса и права коришћења добара која се деле и заједничких природних богатстава и спречавају њихово уништење, те штите глобални заједнички интерес.

² Virginie Barral, "National sovereignty over natural resources: Environmental challenges and sustainable development", in: Elisa Morgera, Kati Kulovesi (eds.), *Research Handbook on International Law and Natural Resources*, London, 2016, p. 17.

³ *Trail Smelter Case*, Arbitral Tribunal, 3 U.N. R.I.A.A., 1941, 1905, 1965.

⁴ Owen McIntyre, "The current state of development of the no significant harm principle: How far have we come?", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, Vol. 20, No. 4, 2020, p. 1.

фокусу и даље државни интереси, односно постизање равнотеже интереса суседних држава а не интерес очувања саме животне средине.⁵ Еколошка штета је у суштини забрањена само када је њом повређен територијални интегритет државе. Из тог разлога, делује да је у тренутку настанка начела уважавање потребе међународноправне заштите животне средине тек његова секундарна функција.

Мада стално присутан проблем представља то што је приоритет већине држава економски развој, а не еколошка одрживост,⁶ растућа глобална свест о рањивости и деградацији животне средине за последицу је имала закључивање нових међународних инструмената инспирисаних идејом постизања одрживог развоја, путем којих државе прихватају еколошке обавезе засноване на начелу *no harm rule*, које реципрочно ограничавају вршење њихових суверених права са нормативног аспекта.⁷ Сувереност се тако ограничава кроз принцип 21 Стокхолмске декларације, који је касније пренет у Рио декларацију. Према овом принципу, полазећи од начела суверене једнакости држава и добросуседских односа, државе имају суверено право да искоришћавају своје ресурсе у складу са сопственим политикама заштите животне средине. Истовремено, оне имају корелативну обавезу да осигурају да радње у областима под њиховом јурисдикцијом или контролом не проузрокују штету животној средини других држава или областима изван граница националних јурисдикција.⁸ Сувереност је, у том погледу, извор међународне обавезе и од држава се захтева да поступају са дужном пажњом ради заштите животне средине.

⁵ Mara Tignino, Christian Bréthaut, "The role of international case law in implementing the obligation not to cause significant harm", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, Vol. 20, 2020, p. 644.

⁶ Mohammad Albakjaji, Jinane El Baroudy, "The Effectiveness of the International Environmental Law: The Issues of State Sovereignty, National Interests, and Differing Levels of Commitments", *Journal of Ecohumanism*, Vol. 3, No. 7, 2024, p. 1350.

⁷ Nico J. Schrijver, "State sovereignty in the planetary management of natural resources", *Environmental Policy and Law*, Vol. 51, No. 1-2, 2021, p. 13.

⁸ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 16 June 1972, UN Doc. A/Conf.48/14/Rev.1; 11 I.L.M. 1416 (1972), principle 21, Rio Declaration on Environment and Development, 13 June 1992, UN Doc. A/Conf.151/26 (Vol. I); 31 I.L.M. 874 (1992), principle 2, Wisnu Aryo Dewanto, J. M. Atik Krustiyati, "State Responsibility for Environmental Damage from Climate Change under the No-Harm Principle", *Hang Tuah Law Journal*, Vol. 8, No. 1, 2024, p. 65, 66. При томе, начело добросуседских односа подразумева и да треба толерисати извесни ниво штетних последица деловања суседних држава.

Ипак, како се ради о облигацији средства, изгледа да овако формулисана обавеза није ослобођена примарно државно-центричног интереса, премда штити и простор изван граница државне суверености.⁹

Нешто касније, суверенитет државе у вези са добрима која се деле и заједничким природним богатствима се ограничава обавезом да се не причини штета и у пракси Међународног суда правде који је потврдио да начело *no harm rule* представља општу обавезу држава, односно да је постало правило обичајног међународног права,¹⁰ и као такво установљава обавезе за државе, те позива на државну одговорност како на унутрашњем, тако и на међународном нивоу.¹¹ Осим тога, у данашње време обавеза ненаношења штете, која чини начело *no harm rule*, ставља нагласак на интересе будућих генерација.¹²

У оквиру дозвољеног, али одрживог коришћења природних богатстава, у интересу садашњих и будућих генерација и уз поштовање преузетих међународних обавеза, државе су дужне да се придржавају начела *no harm rule*. То подразумева обавезу да приликом предузимања активности под својом јурисдикцијом или контролом узму у обзир њихов потенцијални негативан утицај, те да предузму одговарајуће мере ради предвиђања, спречавања и избегавања штете по животну средину других држава и подручја изван националних јурисдикција, у циљу остваривања заједничког интереса заштите животне средине. Међутим, оправдано се може поставити питање – да ли би у савременом међународном праву ово начело требало да поставља у средиште примарно заштиту интереса очувања животне средине као фундаменталне вредности међународне заједнице?

⁹ Nicolas De Sadeleer, *Environmental principles: from political slogans to legal rules*, Oxford University Press, 2020, p. 91.

¹⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons Advisory Opinion (1996) ICJ Reports 241, para 29; Gabčíkovo-Nagymaros, para 5; Arbitration Regarding the Iron Rhine ('Ijzeren Rijn') Railway between the Kingdom of Belgium and the Kingdom of the Netherlands (24 May 2005) (Award) 27 RIAA 35, para 222.

¹¹ Nico J. Schrijver, "Permanent Sovereignty over Natural Resources", in: R. Wolfrum (ed.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2008, online edition, p. 8.

¹² Caroline E. Foster, "Due regard for future generations? The no harm rule and sovereignty in the advisory opinions on climate change", *Transnational Environmental Law*, Vol. 13, No. 3, 2024, p. 588.

3) ДИЛЕМЕ О ОБАВЕЗИ НЕНАНОШЕЊА ШТЕТЕ: ДОМАШАЈ У КОНТЕКСТУ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Државе имају различите међународне еколошке обавезе, али и исти заједнички циљ заштите и очувања животне средине. С тим у вези, може се интуитивно наслутити да еколошка обавеза ненаношења штете другим државама и областима изван граница националних јурисдикција, по правилу постоји у заједничком интересу свих и да је од суштинског значаја за заштиту животне средине као заједничког добра, што би требало да упуту на запажање да делује *erga omnes*.¹³ Ипак, потребно је испитати да ли је овакво схватање данас генерално прихваћено, односно који је домашај, те врховни циљ наведене обавезе. Под кишобраном обавезе ненаношења штете, која представља интегрални део начела *no harm rule*, налазе се различите позитивне и негативне обавезе за државе које произлазе из потребе да се заштити животна средина. То су обавеза превенције, предузимања неопходних мера како не би дошло до наступања прекограничне штете, те општа обавеза заштите и очувања животне средине,¹⁴ затим обавеза дужне пажње, усвајања адекватних прописа и опрез у њиховом извршењу и предузимање мера административне контроле усмерених ка јавним и приватним оператерима,¹⁵ обавеза процене утицаја, обавеза сарадње, обавештавања, консултовања и преговора и најзад размене информација између заинтересованих држава.¹⁶ Иако на први поглед изгледа нелогично да начело које обухвата све ове еколошке дужности и које даје повод за дискусије о евентуалној одговорности државе у случају кршења обавезе ненаношења штете има тек супсидијерно као циљ заштиту животне средине, његова недовољно

¹³ Priya Urs, "The articulation of obligations erga omnes and erga omnes partes by the International Court of Justice: Coherence or confusion?", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 74 No. 2, 2025, p. 281. Обавеза ненаношења штете нема својство *jus cogens*.

¹⁴ Amna Issam Mahdi, "The Principle of Preventing Environmental Harm". *Journal of Human Security*, Vol. 20, No. 1, 2024, p. 95.

¹⁵ *Case concerning Pulp Mills on the River Uruguay, Argentina v. Uruguay*, Judgment of April 20 2010, *ICJ Reports* 2010, p. 58, para. 197.

¹⁶ *Dispute over the Status and Use of the Waters of the Silala, Chile v. Bolivia*, Judgment of 1 December 2022, *ICJ Reports* 2022, paras. 6, 37, *Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project, Hungary v Slovakia*, Judgment of 25 September 1997, *ICJ Reports* 1997, par. 78.

јасна, растегљива и непрецизна садржина одражава идеју да је суштински циљ овог начела да омогући заштиту државног суверенитета.¹⁷ Другим речима, његов циљ је да стандард дужне пажње и праг штетног утицаја ограничавају домаћај обавезе ненаношења штете када је у питању заштита животне средине.¹⁸

Праг штете: супротстављени интереси државе штетника и оштећених држава

Очигледно је да је сувереност ограничена услед супротстављених интереса који се тичу дозвољених облика коришћења и очувања природних богатстава како на страни државе штетника, тако и на страни оштећених држава и изазивања штете, зарад заштите животне средине у крајњој линији. У уравнотежавању сукобљених интереса датих држава, оштећене државе морају да трпе штету до одређене границе. Међутим, није сасвим јасно који праг штета треба да пређе да би била забрањена у међународном еколошком праву, тј. да би значила повреду обавезе ненаношења штете. У том смислу, у међународним еколошким уговорима и у еколошкој пракси међународних судова постоје различити стандарди у погледу квалификовања штете по животну средину, као услова да би се начело *no harm rule* применило. Наиме, еколошка штета се квалификује као осетна, значајна, озбиљна, ненадокнадива или неповратна, што поставља критеријуме и смернице у погледу интензитета који штетни утицај мора да досегне, али и оставља простор за различито тумачење, те може да утиче на домаћај обавезе ненаношења штете у контексту заштите животне средине.¹⁹ Уколико се изрази којима се квалификује еколошка

¹⁷ Philippe Sands, *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 740.

¹⁸ Virginie Barral, "National sovereignty over natural resources: Environmental challenges and sustainable development", in: Elisa Morgera, Kati Kulovesi (eds.), *Research Handbook on International Law and Natural Resources*, London, 2016, *op. cit.*, pp. 17, 26.

¹⁹ Marte Jervan, "The prohibition of transboundary environmental harm. An analysis of the contribution of the International Court of Justice to the development of the no-harm rule", *An Analysis of the Contribution of the International Court of Justice to the Development of the No-Harm Rule, PluriCourts Research Paper*, No. 14–17, 2014, p. 52. Поједини међународни инструменти не садрже квалификацију еколошке штете, Rio Declaration on Environment and Development, 13 June 1992, UN Doc. A/Conf.151/26 (Vol. I); 31 *I.L.M.* 874 (1992), Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 16 June 1972, UN Doc.

штета тумаче као одраз релативно високог степена спецификације конкретне штете, ограничава се могућност заштите животне средине, посебно када су мање штетни поступци или пропусти кумулативни и континуирани и испољавају штетне последице повећаног интензитета тек у каснијем периоду. С друге стране, да се не би оставио простор за евентуалне злоупотребе и да би се спречило неоправдано мешање у суверено право држава да користе природна богатства, занемарљива штета по животну средину узрокована разумним, правичним и дозвољеним понашањем не значи повреду обавезе ненаношења штете, те се чини да је у том погледу одређивањем прага толеранције акценат стављен на заштиту државне суверености. Услед потребе помирења захтева у вези са штетом, генерално је прихваћено да она треба да буде довољно значајна, а процена зависи од околности конкретног случаја. Међународни суд правде је донекле разјаснио које компоненте детерминишу значајну еколошку штету када је узимао у разматрање начело *no harm rule*.

У случају *Gabčíkovo-Nagymaros* Суд је сматрао да брига за природну околину државе представља њен суштински интерес и да опасност мора да буде јасно установљена, непосредна и извесна.²⁰ Међутим, пошто из резоновања у вези са накнадом штете произлази да се еколошка штета може пребити са изгубљеном добити, следи да Суд саму животну средину не третира као аутономну вредност. Касније, у случају *Pulp Mills*, Суд је извео бројне дужности из обавезе ненаношења штете које су напред наведене, потврдио је већ успостављени стандард значајности штете и, користећи Статут реке Уругвај као извор тумачења приметио је да су промене у еколошкој равнотежи и квалитету воде релевантне за утврђивање повреде и тако показао склоност да препозна и вредносну димензију еколошке заштите, стављајући већи акценат на вредности инхерентне самој природи.²¹ Након тога, Суд је у спору у вези са изградњом пута уз реку Сан Хуан потврдио праг важности и сматрао је да еколошку штету треба ценити у односу на екосистем као целину, мада је био спреман да одреди њен новчани еквивалент како би се дошло до компензације. И у

A/Conf.48/14/Rev.1; 11 I.L.M. 1416 (1972). Док у другима није садржано ни само начело *no harm rule*. United Nations Framework Convention on Climate Change, 9 May 1992, UN Doc. A/AC.237/18 (Part II)/Add.1; 31 I.L.M. 849 (1992).

²⁰ *Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project*, *op. cit.*, par. 52.

²¹ *Case concerning Pulp Mills on the River Uruguay*, *op. cit.*, paras. 91, 101.

случају *Silala* Суд је такође потврдио стандард значајности штете.²² У најновијој пракси, ослањајући се на начело *no harm rule* из ког се изводи дужност спречавања значајне штете, Међународни суд правде је у саветодавном мишљењу о обавезама за државе у вези са климатским променама заузео став да се ова дужност захтева и у односу на климатски систем који је интегрални део животне средине, те који мора да се очува за садашње и будуће генерације, и потврдио је да представља обавезу *erga omnes*.²³ Тиме је Суд указао на значај успостављања равнотеже између екоцентричних и антропоцентричних циљева – приступа који стављају нагласак на глобалне заједничке интересе и где се обавезе усмеравају ка заштити заједничког интереса не само групе држава, већ читаве међународне заједнице, па им се, природно, може приписати дејство *erga omnes*. Последишно, свака држава, а не само једна или група оштећених, има правни интерес да захтева престанак кршења такве обавезе од стране државе штетника, како би сачувала животну средину.²⁴

Међународни суд правде је у поступцима са еколошком димензијом доследно примењивао минималан степен значајности и конкретизовао је карактер штете. Мада није формално снижавао праг значајне штете, приметна је тенденција да се временом посебна пажња поклања интересима и вредности заштите животне средине. Стога, иако је стандард значајности растегљив и отежава државама да у конкретном случају докажу да је нарушен, те има извесне негативне ефекте по делотворну заштиту животне средине, такав стандард је истовремено и неопходан јер Суду оставља простор да процени различите ситуације узимајући у обзир интересе држава, интерес човечанства и еколошке интересе. Притом, чак и ако је достигнут или прекорачен праг значајне штете, не значи да ће држава штетник бити одговорна за деградацију животне средине уколико је испунила обавезу дужне пажње.²⁵

²² *Dispute over the Status and Use of the Waters of the Silala*, op. cit., par. 99.

²³ *Obligations of States in respect of Climate Change*, Advisory Opinion of 23 July 2025, ICJ Reports 2025, par. 273.

²⁴ Luciano Pezzano, *Obligations Erga Omnes and Climate Change: Reflections on the ICJ Advisory Opinion* доступно на: <https://www.ejiltalk.org/obligations-erga-omnes-and-climate-change-reflections-on-the-icj-advisory-opinion/>, приступљено 29. 4. 2026.

²⁵ Yehuda Adar, Ronen Perry, "Negligence without harm", *The Georgetown Law Journal*, Vol.111, 2022, p. 201.

Природа обавезе дужне пажње

Материјална обавеза ненаношења штете, као срж начела *no harm rule*, заснива се на обавези дужне пажње и обично се схвата као облигација средства. То, другим речима, значи да се од држава захтева да уложи дужну пажњу, односно да се понашају разумно и предузму највеће напоре да до штете по животну средину не дође, али без гаранција да у конкретном случају штета неће настати.²⁶ У складу с тим, обавеза дужне пажње може бити повређена само онда када такви напори изостану. Посебан фокус је, према томе, на понашању државе од које су штетни ефекти потекли, а не на самој еколошкој штети која настаје услед таквог понашања, па следствено, обавеза дужне пажње имплицира успостављање равнотеже између државне суверености и обавезе ненаношења штете.²⁷

На актуелном нивоу развоја међународног еколошког права, обавеза дужне пажње се квалификује као обичајно правно правило.²⁸ Она укључује усвајање адекватних прописа и предузимање одговарајућег мониторинга, захтевање спровођења процене утицаја, процену ризика, сарадњу, консултовање и обавештавање, те размену информација између заинтересованих држава. Обавеза дужне пажње се посматра као општи стандард који треба да поштују све државе, на основу којег се оцењује да ли су испуниле своје међународне обавезе. Сходно томе, државе су дужне да поступају на основу свеукупне процене конкретне ситуације, узимајући у обзир природу релевантне активности, а постојећи ниво ризика, доступна знања и технолошки напредак утичу на степен пажње који су дужне да уложе.²⁹ Уз то, обим обавезе се своди на контраст између ограничених могућности држава и императивних еколошких захтева. Мање развијене и мање економски моћне државе имају мање обавезе, па се самим тим остварује негативан утицај на заштиту животне средине. Насупрот томе,

²⁶ На тај начин се државама оставља одређени степен аутономије.

²⁷ Owen McIntyre, "The current state of development of the no significant harm principle: How far have we come?", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, Vol. 20, No. 4, 2020, *op. cit.*, p. 1.

²⁸ Virginie Barral, "National sovereignty over natural resources: Environmental challenges and sustainable development", in: Elisa Morgera, Kati Kulovesi (eds.), *Research Handbook on International Law and Natural Resources*, London, 2016, *op. cit.*, p. 11.

²⁹ Owen McIntyre, "The current state of development of the no significant harm principle: How far have we come?", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, Vol. 20, No. 4, 2020, *op. cit.*, p. 13.

уколико се захтевају високи стандарди, сваки пропуст би значео повреду међународне обавезе. Управо као одговор на створени јаз, захтеви дужне пажње треба да теже да обезбеде објективизован приступ кроз уједначено понашање држава, које се сматра исправним посматрано кроз призму начела разумности и правичности, али и да омогуће одговарајући степен флексибилности. Стандард дужне пажње је из тог разлога апстрактан, неухватљив и променљив.³⁰ Дужна пажња, истина, оставља простор за различита тумачења, али је истовремено и погодна да се прилагоди новим научним сазнањима и технолошком и економском напретку. На тај начин, стандард се уклапа у идеју државне суверености али служи и заштити животне средине. Зато, поједини аутори сматрају да је дужна пажња глобални регулаторни стандард у настајању.³¹ У контексту заштите животне средине, уз стандард обавезе дужне пажње, неопходно је и да државе приступе са активним опрезом приликом разматрања последица својих одлука и понашања по друге, укључујући и будуће генерације, како би деловале на одговарајући начин, поштујући њихова права и легитимне интересе. Ова обавеза би могла да прерасте у облигацију циља и подразумевала би процену и анализу ситуације у светлости интереса других.³² Алтернативно, обавеза дужне пажње морала би бар да комбинује елементе облигације средства и облигације циља – да представља њихову синтезу и да обезбеди да дато понашање државе буде у складу са захтеваним, уз постизање резултата ненаношења еколошке штете.

4) НАЧЕЛО NO HARM RULE КАО ФУНКЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ – ТЕЛЕОЛОШКИ ПРИСТУП ТУМАЧЕЊУ И ПОЖЕЉНОСТ ДАВАЊА ПРВЕНСТВА ЗАШТИТИ ЕКОЛОШКИХ ВРЕДНОСТИ

Може се закључити да начело *no harm rule* функционише као механизам који тежи да симултано испуни два алтернативна циља – да заштити државни суверенитет и да заштити животну средину. У питању је начело које има једну динамичну природу и чији домет и начин

³⁰ Leslie-Anne Duvic-Paoli, *The prevention principle in international environmental law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2018, p. 25.

³¹ Caroline E. Foster, "Due regard for future generations? The no harm rule and sovereignty in the advisory opinions on climate change", *Transnational Environmental Law*, Vol. 13, No. 3, 2024, *op. cit.*, p. 593.

³² *Ibid.*, p. 599.

операционализације умногоме зависе од тога који је интерес довољно вредан да однесе превагу. Интерес заштите еколошких вредности може се сматрати делом скупа индивидуалних интереса држава. У одмеравању различитих интереса у том односу, заштита еколошких вредности требало би да има већу тежину, односно неки облик предности над индивидуалним интересима држава. Овакво позиционирање у хијерархијском систему није пожељно само из етичких разлога већ је функционално потребно, јер деградација животне средине представља глобални проблем који може да угрози читаво човечанство и планету, будући да еколошку штету не карактерише ни временска, а ни просторна димензија.³³ Међутим, мора се признати да је са становишта тренутне реалности третирање животне средине као врховне вредности оличење идеализма. Ипак, постављањем у жижу екоцентричног приступа који у животној средини посебно препознаје потребе човечанства и вредности инхерентне самој природи, које почивају на заједничким интересима, свака обавеза усмерена на заштиту заједничког интереса имала би дејство *erga omnes*.³⁴ На тај начин би се обезбедило да се животна средина очува за будуће генерације, те се може одржати теза да је давање првенства заштити еколошких вредности свакако пожељно и потребно, мада у пракси тешко замисливо, пошто су све државе осетљиве на ограничење сопствене суверености.³⁵ Стога, можда би компромисно решење могло да буде да се на глобалном плану успостави алтернативни модел који би, упркос доминантном територијалном принципу у међународној заједници, условио вршење државне суверености наметањем државама опште позитивне обавезе заштите заједничке вредности која се приписује животној средини.

Квалификацијом животне средине као заједничке вредности чије је очување и заштита у интересу свих, превазишла би се осетљивост према ограничењу суверености и постигло би се да држава може бити одговорна према читавој међународној заједници, како за кршење обавезе ненаношења штете, тако и за кршење позитивне обавезе заштите животне средине *per se*. Коначно, ако заштита животне средине уистину јесте

³³ Joyeeta Gupta, Susanne Schmeier, "Future proofing the principle of no significant harm", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, Vol. 20, No. 4, 2020, p. 742.

³⁴ Virginie Barral, "National sovereignty over natural resources: Environmental challenges and sustainable development", in: Elisa Morgera, Kati Kulovesi (eds.), *Research Handbook on International Law and Natural Resources*, London, 2016, *op. cit.*, p. 13.

³⁵ *Ibid.*, p. 26.

заједнички интерес свих, отвара се ново питање: да ли то значи и да би било која држава могла легитимно да се меша у сувереност друге државе ако тиме отклања проблем који нарушава интерес заштите животне средине?

**5) ПОВРЕДА ИНТЕРЕСА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ
КАО ПОВРЕДА ЈАВНОГ ПОРЕТКА:
МОЖЕ ЛИ МЕШАЊЕ ЈЕДНЕ ДРЖАВЕ
У СУВЕРЕНОСТ ДРУГЕ БИТИ ЛЕГИТИМНО**

Једна држава не би смела да се меша у сувереност друге. Међутим, има примера у пракси да се то ипак дешава. С тим у вези, поставља се питање да ли је, у ситуацији када држава не може или не жели да спречи загађење или другу повреду животне средине која потиче са њене територије, при чему је објективна одговорност на њој, могућа интервенција друге државе у циљу заштите интереса очувања животне средине? Под интервенцијом у том смислу, дакле, подразумева се мешање једне државе у сувереност друге, с циљем да утиче на њено понашање, односно да спречи загађење са територије државе штетника, будући да интервенција не значи нужно војну интервенцију, што би представљало кршење когентних норми о забрани употребе силе, већ обухвата и економску, дипломатску или правну принуду.

Данас је еколошка заштита досегла такав ниво развоја да је заштита интереса животне средине често схваћена као део јавног поретка. Као што је напред наведено, Међународни суд правде је у саветодавном мишљењу о обавезама за државе у вези са климатским променама рекао да се еколошка дужност спречавања значајне штете захтева у односу на климатски систем који је интегрални део животне средине, те који мора да се очува за садашње и будуће генерације, и потврдио је да ова дужност представља обавезу *erga omnes*. Пошто је прихваћено да је заштита животне средине интерес читаве међународне заједнице, с обзиром на то да глобални проблем загађења може угрозити читаво човечанство и планету, интерес заштите животне средине добија карактер заједничког, односно општег интереса. Онда се можемо запитати да ли би општи интерес заштите животне средине као интерес заштите јавног поретка могао да се посматра као неки виши легитимни циљ. Мада то лепо звучи са становишта заштите вредности које су инхерентне природи и остваривања позитивних ефеката на заштиту животне средине од загађења, у крајњој линији такво тумачење је ипак сувише натегнуто у данашње доба. Хипотетички посматрано, ако би се нека држава ипак умешала у сувереност државе

штетника да би решила и odstrанила проблем загађења – позивањем на заштиту општег интереса животне средине, најпре се поставља питање како би то могла да покуша да аргументује? Референтан оквир био би члан 25. Правила о одговорности државе чији је предмет регулисања стање нужде.³⁶ Овај основ искључује противправност, будући да представља обичајно правно правило чије је дејство проширено и може да покрије стање еколошке нужде.³⁷ Дилема се своди на кључно питање да ли би тај члан 25, примењен на област заштите животне средине, могао даље да се шири тако да послужи као правни основ којим би држава која делује изван ограничења да би заштитила интересе који су општи, могла да оправда интервенцију? Уколико би одговор на то питање био потврдан, интервенција на територији државе зарад спречавања загађења можда би могла да буде легитимна, али треба видети да ли је такво схватање одрживо.³⁸ Теоретски, ако би се проширио домет стања еколошке нужде на контекст интервенције која је легитимна, услови који би морали бити испуњени су: да постоји суштински интерес да се интервенише, односно да општи интерес заштите животне средине представља суштински интерес, да је то једини начин како би се заштитио интерес животне средине од значајне и непосредне опасности и да интервенцијом није оштећен суштински интерес друге државе према којој обавеза постоји или интерес међународне заједнице у целини. Додатно, посебна обавеза која представља когентно правило међународног права искључује позивање на нужду. Ако би сви ови услови за еколошку нужду били кумулативно испуњени, оправданост интервенције би као изузетак морала врло уско да се тумачи и да се примењује само изузетно, а контекст сваког конкретног случаја био би пресудан.³⁹ Ширење могућности позивања на нужду у овом контексту имало би позитивне и негативне импликације. С једне стране, подигло би

³⁶ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, November 2001, UN Doc. A/56/10; 41 I.L.M. 1313 (2002).

³⁷ То је потврдио Међународни суд правде и случају између Словачке и Мађарске поводом изградње хидроелектране и две серије брана на заједничком водном току на Дунаву, које су за циљ имале производњу електричне енергије и спречавање поплава. *Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project*, *op. cit.*

³⁸ Berkant Akkus, "Environmental Intervention: An Activist Idea or Legal Tool? An Analysis of the Possibilities of Environmental Protection under the Principle of Non-Intervention", *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul*, No. 75, 2024, p. 219.

³⁹ Него се држава на њега позива, а о његовој примени се одлучује на бази споразума или одлуком међународног тела.

ниво заштите, међутим, с друге стране, могло би да доведе до правне несигурности. У том смислу, иако је стање нужде једини основ искључења противправности радње који не делује непосредно, постојала би стална бојазан због могућих злоупотреба. То би даље значило да би свака држава могла да користи општи интерес и вредности инхерентне еколошкој заштити као изговор да би оправдала мешање у унутрашња права друге државе којим не решава проблем загађења, већ штити свој индивидуални интерес. А питање је колико би уопште у пракси било могуће разграничити случајеве потребног мешања зарад заштите општег интереса заштите животне средине од злоупотребе ради остваривања сопствене користи, а којим се истовремено друга држава лишава користи. Из тог разлога, по узору на случај *Torrey Canyon*,⁴⁰ који је за последицу имао усвајање Међународне конвенције о интервенцији на отвореном мору у случају несреће која изазива или би могла да изазове загађење угљоводоницима, можда би адекватно решење било усвајање Међународне конвенције о интервенцији која регулише ова питања. Ипак, тешко да би државе хтеле да буду чланице такве једне конвенције, будући да државе углавном настоје да сачувају своју сувереност.

6) ИЗВОРИ

- Adar, Yehuda, Perry, Ronen, “Negligence without harm”, *The Georgetown Law Journal*, 2022, Vol. 111.
- Albakjaji, Mohammad, El Baroudy, Jinane, “The Effectiveness of the International Environmental Law: The Issues of State Sovereignty, National Interests, and Differing Levels of Commitments”, *Journal of Ecohumanism*, 2024, Vol. 3, No. 7.
- Akkuş, Berkant, “Environmental Intervention: An Activist Idea or Legal Tool? An Analysis of the Possibilities of Environmental Protection under the Principle of Non-Intervention”, *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul*, 2024, No. 75.
- Barral, Virginie, “National sovereignty over natural resources: Environmental challenges and sustainable development”, in: Elisa Morgera, Kati Kulovesi

⁴⁰ Британска влада је бомбардовала либеријски танкер који се насукао изван територијалног мора Велике Британије, јер је велика количина нафте истекла у море услед чега је настала опасност по животну средину. *The Torrey Canyon*, CMND. 3242, April 1967; 6 I.L.M. 481 (1967).

- (eds.), *Research Handbook on International Law and Natural Resources*, London: Edward Elgar Publishing, 2016.
- De Sadeleer, Nicolas, *Environmental principles: from political slogans to legal rules*, Oxford University Press, 2020.
 - Dewanto, Wisnu Aryo, Krustiyati, J. M. Atik, "State Responsibility for Environmental Damage from Climate Change under the No-Harm Principle", *Hang Tuah Law Journal*, 2024, Vol. 8, No. 1.
 - Duvic-Paoli, Leslie-Anne, *The prevention principle in international environmental law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2018.
 - Foster, Caroline E., "Due regard for future generations? The no harm rule and sovereignty in the advisory opinions on climate change", *Transnational Environmental Law*, 2024, Vol. 13, No. 3.
 - Gupta, Joyeeta, Schmeier, Susanne, "Future proofing the principle of no significant harm", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 2020, Vol. 20, No. 4.
 - Jervan, Marte, "The prohibition of transboundary environmental harm. An analysis of the contribution of the International Court of Justice to the development of the no-harm rule", *An Analysis of the Contribution of the International Court of Justice to the Development of the No-Harm Rule, PluriCourts Research Paper*, 2014, No. 14–17.
 - Mahdi, Amna Issam, "The Principle of Preventing Environmental Harm". *Journal of Human Security*, 2024, Vol. 20, No. 1.
 - McIntyre, Owen, "The current state of development of the no significant harm principle: How far have we come?", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 2020, Vol. 20, No. 4.
 - Sands, Philippe, *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
 - Schrijver, Nico J., "Permanent Sovereignty over Natural Resources", in: R. Wolfrum (ed.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford University Press, 2008, online edition.
 - Schrijver, Nico J., "State sovereignty in the planetary management of natural resources", *Environmental Policy and Law*, 2021, Vol. 51, No. 1–2.
 - Tignino, Mara, Bréthaut, Christian, "The role of international case law in implementing the obligation not to cause significant harm", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 2020, Vol. 20.

- Urs, Priya, "The articulation of obligations erga omnes and erga omnes partes by the International Court of Justice: Coherence or confusion?", *International and Comparative Law Quarterly*, 2025, Vol. 74 No. 2.

7) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

У раду је анализирано начело *no harm rule* које служи као једна од кључних техника међународног еколошког права, и којој се прибегава као функционалној методи у потрази за равнотежом између интереса заштите државног суверенитета и интереса заштите животне средине. Полазна премиса према којој су тензије својствене самом систему вредновања ових интереса лежи управо у чињеници да и када су интереси супротстављени, ваљана заштита изискује њихово међусобно уважавање и одмеравање. У том контексту, ствара се јаз између заштите животне средине као заједничког интереса и реалних и практичних имплементационих могућности, пошто заштита животне средине остаје условљена проценом интереса у конкретном случају, а не апсолутном обавезом очувања еколошког интегритета. У погледу обавезе ненаношења штете када је реч о животној средини, утврђено је да флексибилност стандарда прага штете и природа стандарда дужне пажње остављају државама извесан дискрециони простор за маневар у вршењу суверених права, и према пропорцији њихово снижавање или повећање директно и одлучујуће утиче на домаћај обавезе ненаношења штете. Оцењује се да су релевантни стандарди у међународној пракси развијени и релативно високо постављени, те би заштитни режим, у свом времену, бар требало да покуша да понуди адекватан одговор на убрзано погоршање стања животне средине, узимајући у обзир и интересе будућих генерација. С тим у вези, може се приметити да је потребно обезбедити објективизован приступ када су у питању стандарди еколошке штете и дужне пажње, при чему би, посматрано из екоцентричног угла, стандард обавезе дужне пажње могао да се развија тако да прерасте у облигацију циља. Начело *no harm rule* представља функционални механизам међународног еколошког права јер захтева уравнотежавање различитих интереса. Полазећи од наведеног, приступ телеолошком тумачењу овог начела отвара могућност његовог развоја у правцу давања већег значаја заштити заједничке еколошке вредности. Иако би, из аспекта етичке позиције, било корисно да заједнички интерес заштите еколошких вредности надјача друге партикуларне интересе, те да се постигне да државе учине више на пољу заштите животне средине, тиме би истовремено настали проблеми због ограничења

државног суверенитета и правне сигурности. У том контексту, посебно је истакнуто да би се квалификацијом животне средине као заједничке вредности свих постигло да држава може бити одговорна према читавој међународној заједници, што отвара питање могућности легитимног мешања једне државе у сувереност друге у циљу заштите општег интереса. Закључује се да, иако би ширење стања еколошке нужде могло допринети вишем нивоу заштите, такав процес би евентуално могао бити прихваћен само изузетно и морао би да буде пажљиво осмишљен како би се избегле злоупотребе, те заштитио међународни јавни поредак. На крају, значај ове анализе за Републику Србију огледа се у чињеници да као држава која је приступила свим најважнијим међународним уговорима у области међународног права животне средине, Србија има обавезу да предузме одговарајуће кораке ради усклађивања националног правног оквира и праксе са међународним еколошким обавезама, укључујући и европске стандарде који произлазе из начела *no harm rule*. Наравно, наведена питања решавају се у ширем контексту међународног јавног права (чију основу рецепира и развија и право ЕУ). На поменути начин, Република Србија би допринела јачању сопственог система заштите животне средине, али и заштити својих суверених права. Додатно, у ширем процесу остваривања заједничког интереса, Република Србија би дала свој допринос не само европском, већ и глобалном очувању и заштити животне средине.

**THE NO HARM RULE PRINCIPLE
– A TECHNIQUE BETWEEN THE PROTECTION
OF STATE SOVEREIGNTY AND INTERNATIONAL
ENVIRONMENTAL PROTECTION**

Aleksandra KASTRATOVIĆ, Mihajlo VUČIĆ*

Abstract: Environmental degradation is one of the most complex challenges facing the international community today. The core of the problem lies in the tension between the states' interests in exercising sovereign rights and the interests of environmental protection. The principle of the no-harm rule in international environmental law operates as a technique for resolving these complex problems with consideration and by balancing interests. The obligation not to cause harm is an indispensable part of this principle and an operational mechanism that sets the standards of conduct required of states. This approach implies that the focus is not on the protection of ecological integrity itself but on the threshold of harm and due care, i.e., standards that are generally insufficiently legally specified. However, the urgency to protect the environment from degradation reflects an important trend of giving greater and more privileged importance to the protection of ecological values related to state-centric interests.

Keywords: no-harm rule, state sovereignty, international legal protection of the environment.

*Institute of International Politics and Economics, Belgrade. E-mail: aleksandra.kastratovic@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-1119-2708>; E-mail: mihajlo@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0064-4987>